

Gewasbeschermingsmiddelen op recept?

Analyse van een receptuursysteem

Eric M. Hees, Jenneke van Vliet, Monique F. Mul en
Peter C. Leendertse

Gewasbeschermingsmiddelen op recept?

Analyse van een receptuursysteem

Auteurs: Eric Hees, Jenneke van Vliet, Monique Mul en Peter C. Leendertse

Opdrachtgever: Ministerie van LNV

© CLM, publicatienummer 1072, juli 2021

CLM Onderzoek en Advies

Postbus:

Postbus 62
4100 AB Culemborg

Bezoekadres:

Gutenbergweg 1
4104 BA Culemborg

T 0345 470 700

www.clm.nl

Inhoud

Voorwoord	2
1 Inleiding	3
2 Werkwijze	4
2.1 Verkenkend bronnenonderzoek	4
2.2 Consultatie experts en praktijkervaringen	4
2.3 Bevragen van de bij het Uitvoeringsprogramma betrokken partijen	5
2.4 Opstellen rapportage	5
3 Ervaringen met receptuursystemen	6
3.1 Diergeneesmiddelen	6
3.2 Dichloorvos	8
3.3 Grondontsmetting	9
3.4 Calamiteitenregeling bovenwettelijke marktschema's en ambities	10
3.5 Internationale voorbeelden	10
3.5.1 Hongarije	10
3.5.2 Zwitserland: speciale vergunningen	11
4 Interviews met stakeholders	16
4.1 Plantendokter	17
4.1.1 Objectivering	18
4.1.2 Tijdige beoordeling	19
4.1.3 Verantwoording achteraf	19
4.1.4 Diagnose op afstand	20
4.1.5 Voor welke gewasbeschermingsmiddelen?	20
4.1.6 Wie komt in aanmerking voor de rol als plantendokter?	20
4.1.7 Aansprakelijkheid	21
4.1.8 Borging	21
4.1.9 Kosten	21
4.2 Vergunning	22
5 Synthese	23
5.1 Verleden en huidig beleid	23
5.1.1 Lijst aangewezen middelen voor Gecontroleerde distributie	24
5.2 Synthese voor beleid	25
5.2.1 Aansprakelijkheid	26
5.2.2 Onafhankelijkheid	26
5.2.3 Kennisoverdracht	26
5.2.4 Uitvoerbaarheid	27
5.3 Overweging van de onderzoekers (CLM)	28
6 Conclusies en aanbevelingen	29
6.1 Conclusies	29
6.2 Aanbevelingen	30
Referenties	32
Bijlage: Geïnterviewde personen	33

Voorwoord

Op verzoek van het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) heeft CLM Onderzoek en Advies een analyse gemaakt rond het verstrekken van gewasbeschermingsmiddelen op recept. Naast een literatuurstudie hebben we, via diverse interviews met stakeholders en binnen- en buitenlandse experts, ervaringen en visies op een rij gezet. De interviews zijn in het rapport gebruikt om een beeld te schetsen van de kennis en ideeën van de (contactpersonen van) de stakeholders, niet om formele standpunten vast te leggen. We willen alle personen die hebben meegewerkt (zie bijlage) van harte bedanken voor hun inbreng. We hopen dat het rapport zal bijdragen aan succesvolle invulling van het uitvoeringsprogramma van de Toekomstvisie gewasbescherming 2030.

De auteurs

Juli 2020

1

Inleiding

In het uitvoeringsprogramma van de Toekomstvisie gewasbescherming 2030 is de volgende actie benoemd: “Het in beeld brengen en vervolgens benutten van de mogelijkheden voor het toepassen van receptuursysteem, maatwerkvoorschriften, gecontroleerde distributie, systeemtoelating, vrijstelling en voorlopige toelating van gewasbeschermingsmiddelen indien gerelateerd aan weerbare planten en teeltsystemen.”

LNV heeft CLM gevraagd in te gaan op het eerste deel van deze actie, namelijk het beschrijven van opties voor het verstrekken van gewasbeschermingsmiddelen op recept.

Voor ‘gewasbeschermingsmiddelen op recept’ zijn verschillende vormen mogelijk, zoals:

- Een daadwerkelijk ‘recept’: verstrekking na een diagnose door een onafhankelijke expert
- Een vergunningsstelsel voor het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen waarbij vaste criteria rondom gebruik vooraf zijn vastgelegd.
- Een ander systeem afhankelijk van middel, teelt en plaag/ziekteorganisme.

Bij ‘gewasbeschermingsmiddelen op recept’ ofwel het receptuursysteem kan het bijvoorbeeld gaan om gewasbeschermingsmiddelen die landbouwkundig noodzakelijk zijn voor een teelt, maar waarbij de toepassing niet voldoet aan de toelatingscriteria. Door verstrekking van het middel alleen via een recept of vergunning te laten verlopen is een extra waarborg te geven op het naleven van het etiket en op de beperking van het totale volume-gebruik. Het kan ook gaan om gewasbeschermingsmiddelen die wel voldoen aan de toelatingscriteria, maar een verhoogd risicoprofiel voor gezondheid of milieu hebben t.o.v. beschikbare (niet)-chemische alternatieven. Om onnodig gebruik van deze middelen te voorkomen en alternatieven te stimuleren is ook een receptuur- of vergunningsstelsel denkbaar. Dit kan dan mogelijk bijdragen aan de gewenste transitie zoals beschreven in de Toekomstvisie Gewasbescherming 2030 (LNV 2020) In het verleden zijn (on-) mogelijkheden van receptuur onder de loep genomen (onder andere Kasperkovitz 1993, Hees et al. 2000, Zweep et al. 2002). Voor het insecticide dichloorvos heeft daadwerkelijk een receptuursysteem bestaan (Staatscourant 1996, Brombacher et al. 1999).

In het onderhavige project onderzoeken we verschillende opties en analyseren voor- en nadelen. Doel van de opdracht is het verkennen en beschrijven van de opties die er zijn om gewasbeschermingsmiddelen via een receptuursysteem te verstrekken. Vervolgens komen de voor- en nadelen inclusief uitvoerbaarheid en handhaafbaarheid aan de orde.

2

Werkwijze

In dit project zijn de stappen in onderstaande paragrafen uitgevoerd.

2.1 Verkendend bronnenonderzoek

In de eerste stap hebben we eerdere bevindingen op een rij gezet. Het is niet de eerste keer dat de mogelijkheden voor een receptuursysteem worden onderzocht; dit is onder andere eind jaren negentig gedaan door de commissie Gewasbescherming Glastuinbouw (Cie. Alders) en door EC-LNV in 2002 (Zweep 2002). Er werd toen zowel gekeken naar een recept via een plantendokter, als naar vergunningsystemen (zoals voor onder andere dichloorvos, grondontsmettingsmiddelen en streptomycine hebben bestaan). Door CLM zelf is in opdracht van NFO in 2000 onderzoek gedaan naar een systeemgerichte gewasbescherming in de fruitteelt, waarbij ook receptuur aan de orde kwam (Hees 2000)

We hebben in deze stap ook gesignaleerd wat in de tussentijd is veranderd, bijvoorbeeld door nieuwe technische mogelijkheden (voor bijvoorbeeld diagnose of bedrijfsbezoek op afstand).

2.2 Consultatie experts en praktijkervaringen

We hebben het College voor de toelating van gewasbeschermingsmiddelen en biociden (Ctgb) en de Nederlandse Voedsel- en WarenAutoriteit (NVWA) -als inhoudelijk deskundigen- bevroegd op de mogelijkheden die zij zien voor receptuursystemen. Ook is nagegaan of - en zo ja welke - voorbeelden van receptuursystemen in andere (Europese) landen voorkomen. Deze werkzaamheden zijn uitgevoerd via het internationale netwerk van CLM, onder meer het netwerk met onderzoeksinstellingen in diverse Europese landen, dat is opgesteld in het kader van het Horizon 2020 project Fairway¹.

Daarnaast zijn enkele praktijkvoorbeelden geïnventariseerd, waarvan bekend is dat gewerkt wordt met bovenwettelijke restricties op toegelaten gewasbeschermingsmiddelen met een hoog risicoprofiel voor mens of milieu. We interviewden de betrokkenen bij deze praktijk-

¹ <https://fairway-is.eu/>

voorbeelden over hun ervaringen. Eén van de voorbeelden is de ervaring binnen ‘On the way to Planet Proof’ en de werking van de bijbehorende calamiteitenregeling.

Ook hebben we ons licht opgestoken bij de diergeneeskundige sector: daar wordt bijvoorbeeld antibiotica uitsluitend op recept verstrekt. Hoe wordt in deze sector omgegaan met vragen rond uitvoerbaarheid en verantwoordelijkheid? En wat is daarvan toepasbaar binnen plantaardige teelten?

2.3

Bevragen van de bij het Uitvoeringsprogramma betrokken partijen

In de derde stap zijn de partijen, die betrokken zijn bij het Uitvoeringsprogramma Toekomstvisie gewasbescherming 2030, gevraagd naar hun ideeën voor een receptuursysteem. Dit is uitgevoerd via online interviews met contactpersonen van de volgende partijen: Agrodis, Artemis, Cumela, Fedecom, de Land- en TuinbouwOrganisatie (LTO), Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat, Nefyto, Plantum, Stichting Natuur en Milieu, Unie van Waterschappen (UvW) en de Vereniging van drinkwaterbedrijven in Nederland (VEWIN). Het Ctgb en de NVWA zijn in stap 2 bevroegd. Het verzamelen van ideeën, wensen, kennis en ervaring met receptuur- of vergunningensystemen stond centraal bij deze interviews. Aan welke vormen denken de geïnterviewden, voor welk (type) middelen en plaag-/ziekteorganismen? De interviews zijn vastgelegd in een verslag. Deze interviews zijn gebruikt om een beeld te schetsen van de kennis en ideeën van de (contactpersonen van) de stakeholders, niet om formele standpunten vast te leggen.

2.4

Opstellen rapportage

Met het geleerde uit de stap 1 tot en met 3 is een conceptrapportage opgesteld, waarin de verschillende opties, voor-en nadelen, uitvoerbaarheid en handhaafbaarheid aan bod zijn gekomen. Dit concept is besproken met de opdrachtgever (het ministerie van LNV). Dit is de definitieve rapportage.

3

Ervaringen met receptuursystemen

3.1 Diergeneesmiddelen

Vanuit de dierlijke sector is er ervaring met receptuur voor medicijnen. Een belangrijke aanleiding voor het invoeren van het receptuursysteem in de veehouderij, was de noodzaak voor het beperken van antibioticagebruik bij mens en dier, door een toenemende ongevoeligheid van bacteriën voor antibiotica in de humane gezondheidszorg. Een aantal antibiotica wordt zowel toegepast bij de mens als in de veehouderij, bij het beheersen van bacteriële infectieziekten. In de veehouderij werden antibiotica vaak ook preventief toegepast door veehouders. Om de resistentie en selectie van bacteriën tegen specifieke antibiotica te beperken, zijn sinds 1 maart 2014 strengere voorwaarden voor het gebruik van antibiotica in de veehouderij. In de Uitsluitend Door Dierenarts (UDD)-regeling zijn die voorwaarden vastgelegd.

Geneesmiddelen tegen ziekten en plagen bij dieren zijn onderverdeeld in diergeneesmiddelen en biociden.

Er zijn vier soorten diergeneesmiddelen (nvwa.nl/onderwerpen/diergeneesmiddelen/de-4-categorieen-diergeneesmiddelen). Op het etiket staat onder welke categorie het middel valt:

1. **Status VRIJ:** zonder recept. Vrij verkrijgbaar zonder recept van een dierenarts. Deze middelen zijn te koop bij de dierenarts, dierspecialisten of erkende handelaar. Dierhouders mogen deze middelen zonder tussenkomst van een dierenarts aan hun dieren geven. Voorbeelden: vlooienmiddelen en ontwormingsmiddelen voor kleine huisdieren. Te herkennen aan de code VRIJ (Vrije geneesmiddelen).
2. **Status URA (Uitsluitend op Recept Afleveren):** op recept. Uitsluitend verkrijgbaar op recept van een dierenarts bij dierenarts of apotheker, maar ook bij erkende handelaren. Deze handelaren hebben hier een speciale handelsvergunning voor nodig. Voorbeelden: sommige pijnstillers ontwormingsmiddelen voor paarden en landbouwhuisdieren. Te herkennen aan de code URA (Uitsluitend op Recept Afleveren).
3. **Status UDA:** Uitsluitend op recept en door Dierenarts Afleveren. Uitsluitend op recept van een dierenarts verkrijgbaar bij een dierenarts of apotheker. De eigenaar/houder van het dier mag de middelen wel zelf toedienen.
4. **Status UDD:** Uitsluitend Door Dierenarts toepassen. Alleen een dierenarts mag deze middelen aan het dier geven. Het gaat hier bijvoorbeeld om het gebruik van alle intra-veneuze (in de ader) middelen. Sinds 1 maart 2014 hebben ook antibiotica de UDD-status. Een veehouder mag alleen onder strenge voorwaarden zelf antibiotica toedienen.

Naast diergeneesmiddelen kunnen in de veehouderij ook biociden worden toegepast. Dit zijn middelen die schadelijke organismen kunnen bestrijden. In de veehouderij worden daar vaak middelen mee bedoeld die worden ingezet voor veterinaire hygiënedoeleinden, of tegen ecto-parasieten.

Sinds 1 maart 2014 mogen de UDD-middelen, hier antibiotica, uitsluitend door de dierenarts worden voorgeschreven en toegediend. En dat doet hij of zij alleen, nadat op het bedrijf een klinische inspectie is uitgevoerd en daarbij een (waarschijnlijkheids-)diagnose is vastgesteld. Op dit moment mag een veehouder met meer dan 5 varkens, meer dan 5 melkveerunderen, meer dan 5 vleeskalveren, meer dan 250 vleeskuikens of meer dan 250 konijnen antibiotica op voorraad hebben en toedienen voor individuele behandelingen en onder bepaalde voorwaarden. Die voorwaarden zijn in 2017 enigszins aangepast om het voor veehouders met meer dan 5 varkens, meer dan 5 melkkoeien of meer dan 5 vleeskalveren en voor dierenartsen werkbaarder te maken.

Heeft een veehouder minder dieren op het bedrijf of zijn er leghennen of schapen op het bedrijf, dan mag de veehouder zelf de voorgeschreven antibiotica op voorraad hebben en toedienen, maar wel op basis van een behandeladvies van de dierenarts.

De veehouder mag voor 3 specifieke aandoeningen antibiotica op voorraad hebben voor een maximum percentage van de aanwezige en mogelijk vatbare dieren. Voorraad mag, maar dan moet de antibiotica wel ingezet worden bij behandeling van individuele dieren of een klein aantal; een hele stal of een afdeling mag niet behandeld worden. Daarnaast moet de veehouder aan de volgende punten voldoen:

- Er is een schriftelijke overeenkomst met de dierenarts per diersoort op het bedrijf, een bedrijfsgezondheidsplan² en een bedrijfsbehandelplan³;
- De dierenarts bezoekt het bedrijf regelmatig*;
- Samen met de veehouder evalueert de dierenarts tijdens dit bedrijfsbezoek de gezondheidssituatie en het antibioticumgebruik op het bedrijf;
- Veehouder en dierenarts evalueren jaarlijks het bedrijfsgezondheidsplan en het bedrijfsbehandelplan en stellen een reductiedoelstelling op.

² Het bedrijfsgezondheidsplan bestaat uit de volgende onderdelen: 1) Analyse van bedrijfsgezondheid: ieder jaar wordt de gezondheidssituatie van de dieren en het medicijngebruik op het bedrijf beschreven.

2) Overzicht van maatregelen voor een betere diergezondheid: wat doet de veehouder het komende jaar om de diergezondheid op het bedrijf te verbeteren. Ook wordt erin vermeld met welk aandeel het gebruik van antibiotica wordt verminderd en binnen welke termijn (de reductiedoelstelling).

3) Bijzondere situaties: in dit onderdeel van het bedrijfsdossier staat wat in bijzondere situaties moet gebeuren. Welke dierenartsenpraktijk vervangt de dierenarts bij ziekte of vakantie, en welke dierenartsenpraktijk mag worden ingeschakeld bij spoed. En wat te doen bij beëindiging van de overeenkomst. (<https://www.rvo.nl/onderwerpen/agrarisch-ondernemen/dierenhouden/dierenwelzijn/antibiotica-gebruiken-de-veehouderij/voorwaarden-voor-zelf-toedienen>)

³ In het bedrijfsbehandelplan staan alle ziektes en aandoeningen die regelmatig voorkomen op het bedrijf. Er staat ook in hoe - en met welke geneesmiddelen - de ziektes en aandoeningen moeten worden behandeld. Als de jaarlijkse evaluatie met de veehouder en dierenarts daartoe aanleiding geeft, wordt het bedrijfsbehandelplan aangepast. (<https://www.rvo.nl/onderwerpen/agrarisch-ondernemen/dierenhouden/dierenwelzijn/antibiotica-gebruiken-de-veehouderij/voorwaarden-voor-zelf-toedienen>)

* De reguliere bezoeksfrequentie is voor varkens eens per vier weken, voor vleeskuikens eenmaal per ronde, voor vleeskalveren eenmaal per drie maanden, voor konijnen twee keer per drie maanden, voor melkveeunderen eenmaal per drie maanden, of eenmaal per zes maanden, als in de tussentijdse periode de diergezondheidsstatus is beoordeeld en hier een verslag van is gemaakt.

Als de veehouder het antibioticum wil gebruiken, dan moet direct - en uiterlijk binnen 24 uur - contact plaatsvinden met de dierenarts voor een akkoord. De dierenarts stuurt dan een schriftelijke instructie die bewaard moet worden. Is de dierenarts er niet, dan mag alleen een collega van dezelfde praktijk de veehouder helpen, of een eerder aangewezen vervanger. Het is namelijk belangrijk dat de vervanger ook de ins en outs van het bedrijf kent. In een logboek houdt de veehouder de behandelingen en instructies bij. Een veehouder kan vrijstelling krijgen voor de beperkingen, als het antibioticagebruik (al structureel laag is.

De hierboven beschreven aanpak voor het beperken van het antibioticagebruik, wordt uitgevoerd door de dierenarts, als uitvoerder van de wetgeving. Claims voor niet tijdig verkrijgen van medicijnen lijken niet aan de orde. De veehouders benchmarken hun antibioticagebruik; het gebruik van antibiotica wordt nu weergegeven als dierdagdosering (DDD). Met de berekende DDD krijgt de veehouder een indruk van het antibioticagebruik op het bedrijf, ten opzichte van andere bedrijven. Een-zelfde soort systematiek wordt nu opgezet voor dierenartsen (www.autoriteitdiergeneesmiddelen.nl) zodat ook zij een vergelijking met collega's kunnen maken.

Een bijkomend effect van deze regeling, naast het beperken van het antibioticagebruik, door het belemmeren van inzet van preventieve antibiotica, is een andere manier van werken en beter leren kijken naar de dieren. Er is geen eenduidig beeld over de effecten van de UDD-regeling op het nemen van meer preventieve maatregelen, in plaats van curatieve maatregelen. De indruk is dat door het opstellen van het bedrijfsgezondheidsplan meer toegewerkt wordt naar een preventieve aanpak van dierziekten en aandoeningen.

3.2 Dichloorvos

Het insectenbestrijdingsmiddel dichloorvos, is in de periode 1996-1999 tijdelijk toegelaten geweest op recept (Staatscourant 1996). Dichloorvos was een zeer giftige stof voor waterorganismen en werd met name in glastuinbouwgebieden consequent ver boven de waterkwaliteitsnorm aangetroffen. Omdat dit insecticide van belang was in de geïntegreerde gewasbescherming, is de toelating op recept tot stand gebracht. Het receptuursysteem dichloorvos werkte als volgt: elke tuinder die aangesloten was bij de kwaliteitssystemen MPS, MBT of NAK-B en NAK-G kwam in principe in aanmerking voor een recept (mits dichloorvos toegelaten was voor gebruik in de betreffende teelt). Er vond dus geen toetsing door een plantendokter plaats. Als een teler dichloorvos wilde aanschaffen, dan vroeg hij of zij een recept aan bij de Plantenziektenkundige Dienst (PD)⁴. De PD controleerde of de tuinder was aangesloten bij een van de bovengenoemde organisaties, en of het gebruik van

⁴ De PD is opgegaan in de huidige NVWA.

dichloorvos was toegelaten voor de aangevraagde teelt. Als het recept werd afgegeven, dan kon de tuinder alleen bij RODIS⁵-handelaren het middel verkrijgen. De leden van de stichting RODIS hadden zich - op straffe van uitsluiting - verplicht alleen met een recept te leveren aan telers. Voor controle door de Algemene InspectieDienst (AID)⁶, moest de handelaar een afschrift van de verkoopbon van dichloorvos kunnen overleggen en de tuinder een afschrift van het recept en de afleverbon.

In 1999 is een evaluatie van het systeem uitgevoerd (Brombacher et al. 1999) met positieve conclusies:

- Het receptuursysteem voor dichloorvos heeft bijgedragen aan een effectief middelenpakket.
- Het receptuursysteem heeft een bijdrage geleverd aan het in stand houden van geïntegreerde bestrijding en heeft geleid tot vermindering van het gebruik van 80% in 1998, in vergelijking met 1995.
- Er is duidelijk sprake van draagvlak voor het receptuursysteem dichloorvos.
- Het uitvoeringsproces is goed verlopen. De systematiek van de controle op de afgegeven recepten en het gebruik van dichloorvos kan beter.

Enkele aanbevelingen destijds waren het in een vroeg stadium betrekken van belanghebbenden en zorg te dragen dat toekomstige systemen goed handhaafbaar zijn en eenvoudig uitvoerbaar.

In een verkenning van mogelijkheden van receptuur of vergunning in de toelating, geeft Zweep (2002) overigens aan dat het receptuursysteem voor dichloorvos in feite meer een vergunningsstelsel was. De PD was bij het dichloorvosstelsel namelijk geen plantendokter, die ging kijken of de plant ziek was, en gaf ook geen advies over het beste medicijn. De PD bepaalde of de teler voldeed aan de van tevoren gestelde criteria, om in aanmerking te komen voor het toepassen van een bepaald middel. Zweep geeft aan dat voor deze manier van werken de term vergunning meer van toepassing is.

Het receptuursysteem voor dichloorvos is eind 1999 door het Ctgb stopgezet, omdat de vereiste verlengingsaanvraag door de toelatinghouder van dichloorvos onvolledig was. De glastuinders hebben overigens daarna de geïntegreerde gewasbescherming, inclusief het benutten van biologische voortgezet.

3.3 Grondontsmetting

De toelating van grondontsmettingsmiddelen is in de loop van de jaren steeds aangescherpt. Momenteel is de toepassing van het middel Monam aan specifieke voorwaarden verbonden, zoals: eenmaal toepassen in 5 jaar en een bufferzone aanhouden van tenminste 150 meter, tussen de te behandelen velden en de kadastrale grens van woningen. Eén van de voorwaarden is ook een meldingsplicht in het kader van de Wet Gewasbeschermingsmiddelen en biociden (NVWA 2018). Voor dit middel is melding in het kader van de Wet gewasbeschermingsmiddelen en biociden altijd verplicht. Aanschaf van het middel is alleen mogelijk met een ontvangstbewijs van de NVWA. De noodzaak voor de toepassing wordt niet gecheckt. Er wordt alleen nagegaan of in de afgelopen 5 jaar al een toepassing op het

⁵ RODIS was de koepel van de gewasbeschermingshandel. De huidige naam is Agrodix.

⁶ De AID is opgegaan in de huidige NVWA.

perceel heeft plaatsgevonden. Er wordt ook geen grondmonster gevraagd. Toch heeft de meldingsplicht wel geholpen om het gebruik van grondontsmettingsmiddelen te reduceren.

3.4 Calamiteitenregeling bovenwettelijke marktschema's en ambities

Enkele bovenwettelijke schema's of ambities vanuit de markt kennen een calamiteitenregeling, om - in geval van landbouwkundige noodzaak - bovenwettelijk verboden gewasbeschermingsmiddelen toch te mogen gebruiken. Een voorbeeld betreft de Ambitie van de Nederlandse tuincentra. Een aantal insecticiden is in deze ambitie bovenwettelijk verboden voor de kwekers. Wel kan een kweker alsnog zo'n middel toepassen wanneer de noodzaak aangetoond wordt. De kweker zal het gebruik van uitgesloten middelen vooraf aan alle afnemende retail-organisaties (en de ondertekenaars van de Ambitie) kenbaar moeten maken. Daarnaast zal de kweker aannemelijk moeten maken dat de totale milieulast van zijn middelengebruik hierdoor niet toeneemt. (zie: tuinbranche.nl/uploads/ambitie-4-0-sierteelt.5632f2.pdf).

Een ander voorbeeld is het keurmerk 'On the way to PlanetProof'. Als een keurmerkhouder gebruik maakt van de calamiteitenregeling krijgt deze snel antwoord (binnen 3 werkdagen). De aanvraag wordt beoordeeld door een calamiteitencommissie van drie onafhankelijk deskundigen. De commissie is deskundig om na te gaan of de aangeleverde onderbouwing voor een calamiteitaanvraag voldoende is.

Voor de calamiteitenprocedure wordt een financiële bijdrage van 300 euro gevraagd, dat is met name van belang als iemand snel antwoord wil hebben. Als het langer mag duren, kan iemand namelijk ook gewoon een ontheffing aanvragen. Dan oordeelt het College van Deskundigen en kost de aanvraag niets. In beide gevallen is een passende onderbouwing van belang. Van de calamiteitenregeling wordt binnen Planet Proof slechts sporadisch gebruik gemaakt; slechts één of enkele keren per jaar.

3.5 Internationale voorbeelden

3.5.1

Hongarije

Diverse EU-landen kennen systemen waarbij extra voorwaarden worden gesteld aan gewasbeschermingsmiddelen met een verhoogd risico. Deze systemen bevatten echter geen 'receptuur'systematiek. Een uitzondering hierop is Hongarije, waar een receptuursysteem al langere tijd bestaat en dat ook wordt besproken in het Nationaal Actie Plan Gewasbescherming⁷. Elke agronoom die geregistreerd staat bij de Chamber of Plant Doctors kan in Hongarije als plantendokter optreden, waarbij regionale monitoring door deze plantendokters ook een belangrijke rol speelt in de diagnose. Vermoedelijk sluit dit aan bij een van oudsher sterk systeem van landbouwonderzoek (Soviet-erfenis) en voorlichting vanuit de

⁷ Te vinden onder https://ec.europa.eu/food/plant/pesticides/sustainable_use_pesticides/nap_en

Ook wordt het systeem inclusief afbeeldingen van de recepten onder de aandacht gebracht in deze presentatie <http://www.rostlinolekari.cz/sites/default/files/2018-12/Tarcali-NEW%20EXPERIENCES%20IN%20PLANT%20PROTECTION%20IN%20HUNGARY.pdf>

overheid. Het is ons tijdens dit onderzoek niet gelukt meer zicht te krijgen op het succes of falen van het Hongaarse receptuursysteem, voor het verminderen van het gebruik van risicovolle middelen. De enige kwantitatieve informatie, die op EU-niveau wordt gerapporteerd zijn kilogrammen werkzame stof in pesticideverkoop⁸ (zie ook figuur 1 op de volgende pagina). Deze nam in Hongarije toe in de laatste rapportageperiode, maar dat geldt voor meer EU-landen en Zwitserland. Het is ook niet duidelijk welke middelen op recept worden verstrekt, wel dat ongeveer 150.000 recepten per jaar, op papier en elektronisch, worden uitgeschreven. Het audit-rapport wijst op enkele gebreken aan het Nationaal Actie Plan van Hongarije - en een aantal andere lidstaten - zoals het niet stellen van meetbare reductiedoelen en monitoring er op een beperkt aantal stoffen⁹. Hongarije verdedigt dit door aan te geven dat zij, vooraf-gaand aan hun toetreding tot de EU, zeer weinig pesticiden gebruikten. Op sommige vlakken lijkt Hongarije geen “Integrated Pest Management”(IPM)-voorloper te zijn in de EU: ze pleiten voor een blijvende toelating voor een aantal hoog-risicomiddelen en technieken als vliegtuigbespuitingen. Anderzijds heeft de veehouderij in Hongarije wel aandacht voor niet-chemische bestrijding van ziekten en plagen; en heeft dit een grotere rol in het onderwijs aan dierenartsen en veehouders dan bijvoorbeeld in Nederland.

3.5.2

Zwitserland: speciale vergunningen

In Zwitserland wordt al sinds ongeveer 20 jaar een “receptuur”systeem toegepast. Vrijwel alle Zwitserse agrariërs (98%) ontvangen – soms aanzienlijke - directe betalingen van de overheid (“Direktzahlungen”), waarbij ze moeten voldoen aan bepaalde voorwaarden (“Ökologischer Leistungsnachweis”). Voor de akkerbouw en de teelt van voedergewassen houdt dat ook een eis in ten aanzien van het beperken van het gebruik van insecticiden en nematiciden, die schade opleveren voor nuttige insecten.

In tabel 1 op pagina 14 is te zien dat telers voor bepaalde plagen zonder toestemming alleen middelen mogen gebruiken die op een korte positieve lijst staan.

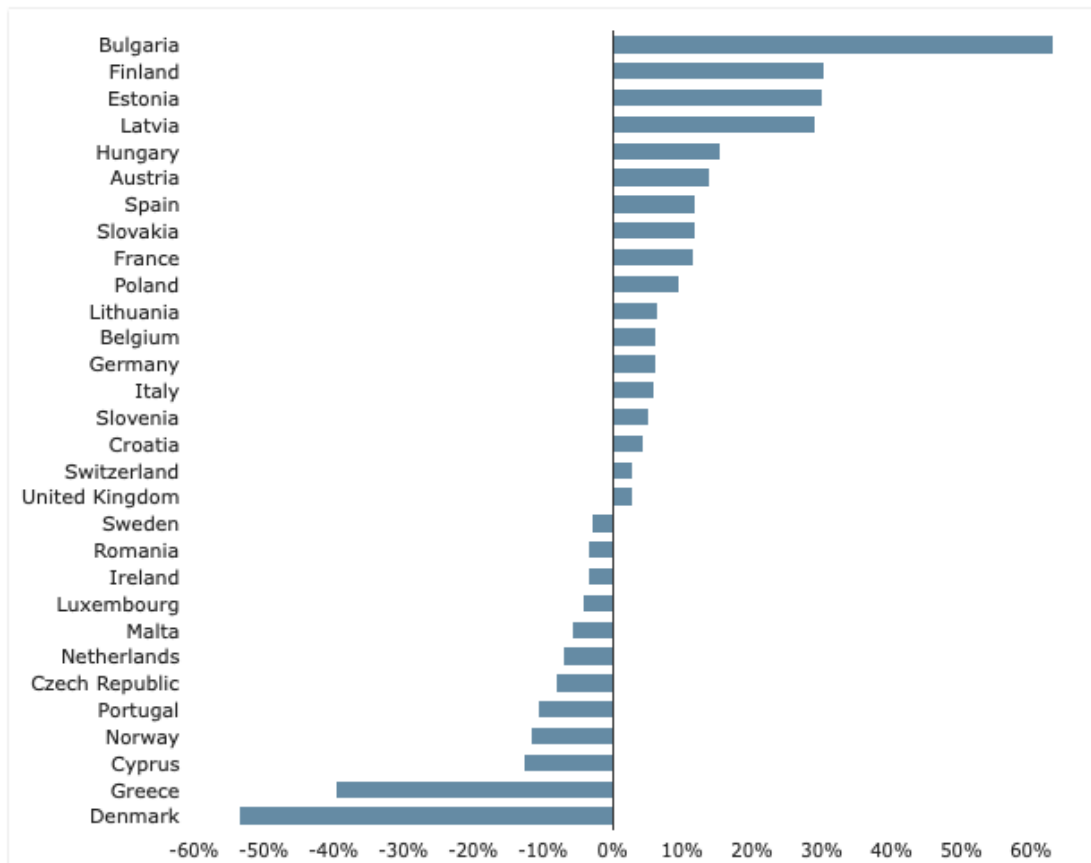
Willen telers toch andere middelen gebruiken tegen deze plagen, en hun directe betalingen niet in gevaar brengen, dan kunnen ze een speciale vergunning (“Sonderbewilligung”) aanvragen bij het Kanton. De telefonische aanvraag wordt in behandeling genomen door agronomen, in dienst van de overheid, en uitsluitsel volgt binnen één werkdag. Een deel van de aanvragen wordt alleen op basis van het telefoongesprek goedgekeurd, waarin vragen worden gesteld over de monitoring (schadedrempels) die de teler heeft uitgevoerd en welke alternatieve bestrijding voor handen is. De agronomen zijn door de wekelijkse monitoring, die zij zelf uitvoeren, goed op de hoogte van de ontwikkeling van plagen in hun regio. Deze monitoring wordt ook gedeeld met agrariërs. Bij twijfel wordt een bezoek gebracht aan de percelen van de aanvrager. Het advies is gratis, de daadwerkelijke afgifte van een vergunning kost in het kanton Bern 40 Zwitserse franc (= € 37). In andere kantons varieert de prijs van 0 tot 50 franc (= 0 tot € 46).

Agrariërs mogen de middelen wel aanschaffen en op voorraad hebben, maar voor gebruik is toestemming nodig. Om misbruik te voorkomen, worden bladmonsters in het veld genomen en onderzocht op residuen. In de beginjaren kwamen nog wel overschrijdingen

⁸ https://www.eea.europa.eu/data-and-maps/daviz/change-in-total-sales-of-1#tab-googlechartid_chart_31

⁹ https://www.europa-nu.nl/9353000/1/j9tvhajcor7dxyk_j9vvj9idsj04xr6/vkif7gd6xkql

– en dus uitsluiting van betaling – voor, nu is dit nauwelijks nog het geval. Het systeem is ingebed in voorlichtingsactiviteiten van dezelfde plantenziektkundige dienst; het delen van informatie over schadedrempels, monitoring van plagen en demobijeenkomsten over verschillende technieken.

Figuur 1: Percentage verandering in verkoop van insecticiden per land, 2014-2016, ten opzichte van 2011-2013

Voor welke middelen en plagen

Voor de volgende plagen en gewassen moet een ‘Sonderbewilligung’ worden aangevraagd: Bladluizen in suikerbiet, graan en aardappels en voor aardvlooien in bieten en koolzaad, grasgoudhaantje in granen en coloradokever in aardappel. Zoals Michel Gyax van het kanton in Bern uitlegt, gaat het hier om plagen die niet frequent de schadedrempel overschrijden. In Bern betekent dit, dat door de ongeveer 5000 akkerbouwers jaarlijks ongeveer 400-800 vergunning worden aangevraagd, waarvan 3-5% niet wordt gehonoreerd. De plantenziektkundige dienst in Bern bestaat uit 8 academisch opgeleide medewerkers. Voor veel voorkomende plagen (jaarlijks of frequenter) hoeft geen “Sonderbewilligung” te worden aangevraagd. Zo blijft het systeem behapbaar en vooral gericht op vermijdbare toepassingen.

Zo kunnen luizen in erwten of zonnebloem worden bestreden zonder toestemming, maar alleen met pirimicarb. In koolzaad komt veel koolzaadglanskever en snuitkever voor, die mogen worden bestreden met alle toegelaten middelen.

Tabel 1.: Zwitserse lijst met middelen

6.2.4 Für den ÖLN sind im Acker- und Futterbau bei den Nematiziden, bei den Molluskiziden und bei den folgenden Schaderreger-Kultur-Kombinationen die folgenden Pflanzenschutzmittel in Spalte 3 frei einsetzbar, diejenigen in Spalte 4 nur mit einer Sonderbewilligung nach Ziffer 6.3:

Produktkategorie	Schaderreger/ Kultur	im ÖLN frei einsetzbare Produkte	Nur mit Sonderbewilligung nach Ziff. 6.3 im ÖLN einsetzbar
a. Nematizide		keine	sämtliche Pflanzenschutzmittel
b. Molluskizide		Pflanzenschutzmittel auf der Basis von Metaldehyd und Eisen-III-Phosphat	sämtliche anderen bewilligten Pflanzenschutzmittel
c. Insektizide	Getreidehähnchen bei Getreide	Pflanzenschutzmittel auf der Basis von Spinosad	sämtliche anderen bewilligten Pflanzenschutzmittel
	Kartoffelkäfer bei Kartoffeln	Pflanzenschutzmittel auf der Basis von Azadirachtin, Spinosad oder auf der Basis von <i>Bacillus thuringiensis</i>	sämtliche anderen bewilligten Pflanzenschutzmittel
	Blattläuse bei Speisekartoffeln, Eiweisserbsen, Ackerbohnen, Tabak, Rüben (Futter- und Zuckerrüben) und Sonnenblumen	Pflanzenschutzmittel auf der Basis von Pirimicarb, Pymetrozin, Spirotetramat und Flonicamid	sämtliche anderen bewilligten Pflanzenschutzmittel
	Maiszünsler bei Körnermais	Pflanzenschutzmittel auf der Basis von <i>Trichogramma spp.</i>	sämtliche anderen bewilligten Pflanzenschutzmittel

In tabel 2 op de volgende pagina staat hoeveel Sonderbewilligungen zijn toegekend in heel Zwitserland in 2019. Hier wordt ook duidelijk dat door het wegvallen van zaadcoating in 2019 problemen ontstonden in de koolzaadteelt: er werd toen in verschillende kantons een algemene noodvrijstelling verleent aan koolzaadtelers, om overbelasting van de plantenziektekundige dienst te voorkomen.

Op dit moment wordt gewerkt aan een uitbreiding van het systeem (verwachte invoer 2023) waarbij nog meer middelen en teelten te maken krijgen met restricties. Ook middelen die uitspoelen naar het grondwater, of effect hebben op de oppervlaktewaterkwaliteit, komen dan onder het systeem van ‘speciale vergunningen’.

Tabel 3.2.: Zwitserse lijst met ‘sonderbewilligungen in 2019

Erteilte Sonderbewilligungen im Bereich Pflanzenschutz 2019					
Total	Bewilligungen		Fläche		
Kategorie	Anzahl Betriebe	% aller Betriebe	ha	% der totalen Fläche	
Applikationen mit Pflanzenschutzmittel während des Winterbehandlungsverbots	98	3	753	6	
Einsatz von Insektiziden und nematiziden Granulaten	340	12	1 414	12	
Getreide: Bekämpfung der Getreidehähnchen	49	2	298	2	
Kartoffeln: Bekämpfung der Kartoffelkäfer	403	14	1 919	16	
Leguminosen, Sonnenblumen, Tabak: Bekämpfung der Blattläuse	31	1	93	1	
Übrige Schädlingsbekämpfung im Ackerbau*	1 775	62	7 323	60	
Dauergrünland: Flächenbehandlung	30	1	135	1	
Einsatz Totalherbizide	111	4	176	1	
Gemüsebau	2	0	1	0	
Obstbau	18	1	30	1	
Weinbau	4	0	2	0	
Total	2 861	100	12 144	100	

* Aufgrund des hohen Schädlingsdrucks ab Mitte September im Rapsanbau wurden in mehreren Kantonen regionale Sonderbewilligungen für eine Behandlung erteilt.

Voor- en nadelen van het Zwitsers systeem

Geïnterviewde medewerkers van het Zwitserse landbouwministerie en van het kanton geven de volgende voor- en nadelen aan van het systeem:

- Het receptuursysteem heeft – in samenhang met voorlichting en advies - geholpen in een vermindering van het gebruik van chemische middelen met hoog een risicoprofiel. Telers doen niet vaak meer een foutieve aanvraag: ze monitoren goed in het veld en bellen eerst bij twijfel “denkt u dat het echt noodzakelijk is om een bespuiting uit te voeren?”.
- Je voorkomt het financieel ‘afstraffen’ van telers met moeilijk te beschermen gewassen. Dit zien de Zwitsers als het nadeel van een systeem met belastingen zoals dat in Denemarken bestaat.
- Het werkt goed in teelten waar voldoende alternatieven bestaan voor de bestrijding van plagen.
- Het systeem vraagt de nodige personele capaciteit. De voorziene uitbreiding van het systeem naar meer middelen (fungiciden herbiciden) die onder het systeem gaan vallen, wordt met de huidige capaciteit een flinke uitdaging.

- In Zwitserland bestond het systeem van landbouwvoorlichting vanuit de kantonale overheden al lang en dit hoefde dus niet opgezet te worden. Het opzetten van dit systeem in een land waar deze structuur niet (meer) bestaat, zal moeilijker gaan.

4

Interviews met stakeholders

CLM heeft medewerkers van de 13 stakeholders geïnterviewd, die - naast het ministerie van LNV - partner zijn van de Toekomstvisie Gewasbescherming 2030 en het bijbehorende Uitvoeringsprogramma. Gestart is met de vraag welk beeld men heeft bij receptuur in de gewasbescherming. Vervolgens is aan de hand van twee varianten van een receptuursysteem ('*plantendokter*' en '*vergunning*') een aantal vragen voorgelegd over het doel, de uitvoering en borging. Logischerwijze zijn visies van de stakeholders soms verschillend, en worden verschillende voor- en nadelen genoemd¹⁰.

Het valt op dat alle stakeholders vinden dat een aanpak waarbij geïntegreerde gewasbescherming (IPM) sterker wordt gestimuleerd, de komende jaren nodig is. En dat een systematiek die het mogelijk maakt om - indien nodig en onder voorwaarden- gebruik te kunnen maken van een milieubelastend gewasbeschermingsmiddel, daarbij kan ondersteunen.

Een deel van de stakeholders is van mening dat een receptuursysteem het succes van IPM kan vergroten. Door met een receptuursysteem bepaalde middelen (waar geen resistentie voor ontwikkeld is) beschikbaar te houden (bijvoorbeeld voor eenmalige toepassing), kun je plagen bij waarneming alsnog aanpakken, corrigeren en onderdrukken. Omdat een teler weet dat hij iets achter de hand heeft, kan hij of zij IPM op zijn bedrijf in stand houden en het eerder aandurven ermee te beginnen.

Voorstanders van een receptuursysteem onderstrepen dat het een voorwaarde is dat eerst alle biologie toegepast moet zijn, voordat risicovolle chemie van op recept verkrijgbare middelen, toegepast mag worden. De adviseur/plantendokter, zo stellen zij, kan dit waarborgen door het laten aantonen welke middelen afgenomen zijn door/bij de betreffende teler. Andere genomen (IPM-) maatregelen moeten ook aangetoond kunnen worden (hygiënisch werken in kassen geeft bijvoorbeeld een lagere kans op virussen). Daarnaast moet voor de boeren per teelt een handleiding worden opgesteld, met daarin de stappen die uitgedacht zijn en genomen kunnen worden. Met dit 'stappenplan' kan een soort beloningsstelsel worden gecreëerd.

¹⁰ De interviews zijn gebruikt om een beeld te schetsen van de kennis en ideeën van de (contactpersonen van) de stakeholders, niet om formele standpunten vast te leggen.

De helft van de stakeholders geeft overigens aan dat het niet nodig is een nieuwe systematiek te introduceren om dit te bereiken. Zij stellen dat de huidige instrumenten (zoals ontheffingen en gecontroleerde distributie, zie kader) ingezet kunnen worden met als doel om verantwoord middelengebruik en IPM te stimuleren.

Gecontroleerde distributie

Het CDG certificatieschema biedt de basis voor het aanwijzen van gewasbeschermingsmiddelen die uitsluitend onder het regime van Gecontroleerde Distributie mogen worden uitgeleverd.

De bijzondere aard van bepaalde gewasbeschermingsmiddelen, dan wel de bijzondere marktsituatie, dan wel de bijzondere toelatingstatus (vrijstelling, dan wel anders dan regulier toegelaten) van dergelijke middelen, kan aanleiding zijn om deze uitsluitend te distribueren onder een regime van Gecontroleerde Distributie. In alle gevallen gaat het om middelen waarvan gebruik buiten de legale toepassingen enerzijds praktisch denkbaar is en anderzijds zeer onwenselijk. De *Lijst Aangewezen Middelen* (zie onder) bevat de gewasbeschermingsmiddelen die momenteel onder het regime van Gecontroleerde Distributie vallen. Deze lijst kan worden aangepast door de Stichting CDG.

Bent u distributeur van gewasbeschermingsmiddelen en wilt u een aangewezen middel uitleveren? Dan kunt u [hier](#) inloggen in het digitale systeem.

Lijst aangewezen middelen

De volgende gewasbeschermingsmiddelen vallen onder het regime van Gecontroleerde Distributie:

- Vydate 10G (voor lelietelers), toelatingsnummer 12409
- Admire, toelatingsnummer 11483. Vervallen op 01-12-2020; opgebruiktermijn tot 01-06-2021
- Wopro Oxamyl 10G, toelatingsnummer 15107
- Verimark, toelatingsnummer 15662
- Exirel, tijdelijke toelating

Naast het stimuleren van de IPM-aanpak, geven sommige stakeholders aan dat een receptuursystematiek ook het **gebruik** van gewasbeschermingsmiddelen sterk kan reduceren; dat bleek voor dichloorvos het geval. Dichloorvos is eind jaren '90 enkele jaren toegelaten geweest onder receptuur. Doel was toen dit insecticide beperkt toe te laten, om geïntegreerde gewasbescherming in de glastuinbouw optimaal te benutten. Door de receptuur nam het gebruik van het insecticide sterk af (Brombacher et al. 1999).

In dit hoofdstuk beschrijven we hieronder de reacties van de stakeholders op een receptuursysteem via een plantendokter (§4.1) en via een vergunning (§4.2). Aansluitend vermelden we de voor- en nadelen die door stakeholders zijn benoemd. In hoofdstuk 5 schetsen we in een synthese de rode draad die uit de literatuurstudie en interviews naar voren komt.

4.1 Plantendokter

De rol van plantendokter in de plantaardige sector is vergelijkbaar met de dierenarts in de veehouderij en de huisarts in de humane gezondheidszorg. Het principe is dat de plantendokter een ziekte of plaag beoordeelt en zo nodig een recept uitschrijft om de ziekte of plaag te bestrijden (Kasperkovitz, 1993, Zweep 2002). Zo'n systeem is gericht op milieubelastende middelen, waarbij de bedoeling is deze zo min mogelijk te gebruiken, maar die

wel toepasbaar zijn in een ‘noodsituatie’. Dit beeld van de plantendokter komt grofweg overeen met het beeld dat de stakeholders schetsen.

Vijf van de dertien stakeholders tonen zich voorstander van een receptuurvorm met plantendokter. Argumenten die zij geven zijn dat de plantendokter ook een belangrijke rol kan spelen bij advisering over IPM, dat het werken met onafhankelijke adviseurs mogelijk is (zonder belang bij middelenverkoop) en dat op deze manier milieubelastende middelen - alleen binnen een werkende IPM-systematiek - beschikbaar blijven. De andere stakeholders vinden deze vorm niet geschikt, niet nodig of niet wenselijk.

De stakeholders zijn op een aantal punten over een receptuursysteem met een plantendokter bevraagd, zie onderstaande subparagrafen.

4.1.1

Objectivering

Wanneer een gewasbeschermingsmiddel alleen op recept beschikbaar zou zijn, is objectivering van de noodzaak gewenst, maar dat is ook moeilijk. Objectivering zou kunnen door gebruik te maken van schadedrempels, BOS¹¹ systemen en behandelprotocollen, voor zover deze beschikbaar zijn of komen. Dergelijke systemen zijn lang niet beschikbaar tegen alle ziekten en plagen.

Wanneer de plantendokter brede kennis en expertise heeft over ziekten, plagen en IPM-maatregelen, kan hij of zij ook beter bepalen of, en wanneer, een recept aan de orde is.

Stakeholders benadrukken dat een objectief, onafhankelijk oordeel over de noodzaak om een middel in te zetten in een teelt, belangrijk is als basis voor de beslissing. Maar, zo geven sommigen aan, dat is nog niet zo gemakkelijk: een BeslissingsOndersteunend Systeem (BOS), dat bijvoorbeeld op basis van weersvariabelen aangeeft of infectiedruk te verwachten is, lijkt heel objectief, maar ook dat wordt gevoed met input. Als de weerpaal bijvoorbeeld aan het begin van het perceel staat, kan de situatie aan het einde van het perceel anders zijn (bijvoorbeeld langs een groep bomen). En zelfs met ICT-modellen is nog deskundige, menselijke afweging nodig.

Enkele stakeholders wijzen op de mogelijkheid protocollen te hanteren voor behandeling van ziekten en plagen in de plantenteelt.

Zoals genoemd door een aantal stakeholders is, in het geval van een plantendokter die een gewasbeschermingsmiddel alleen op recept beschikbaar stelt, objectivering noodzakelijk om te voorkomen dat ongegronde adviezen worden gegeven en onjuiste beslissingen worden genomen. Behandelprotocollen zorgen voor standaardisering bij het nemen van besluiten en daarmee komen de verschillende plantendokters tot vergelijkbare conclusies.

Binnen de medische sector wordt gewerkt met protocollen. Het Nederlands Huisartsen Genootschap (NHG) omschrijft een protocol als volgt: ***“Een protocol geeft helder aan wie, wat, wanneer zou moeten doen, zodat hierover geen misverstanden bestaan. Als instrument zijn protocollen dus goed bruikbaar om de functionele verantwoordelijkheden en professionele handelingsruimte van verschillende betrokken medewerkers te reguleren en vast te leggen. Zo kunnen ze een***

¹¹ BOS=Beslissings Ondersteunende Systemen

instrument zijn om te komen tot een gestructureerde, efficiënte en zorgvuldige uitvoering van taken. Tevens helpen ze fouten en misverstanden te beperken en maken daarmee de zorg veiliger. Ook kunnen protocollen helpen bij het evalueren van zorgprocessen en het vertrouwen in de hulpverlening versterken.”

Behandelprotocollen voor ziekten en plagen in de plantenteelt, kunnen voor adviseurs dan wel plantendokters een instrument zijn, om te komen tot een gestructureerd, gestandaardiseerd en zorgvuldig opgesteld advies, dat gericht kan zijn op preventie of op curatieve behandeling. Met behulp van protocollen kunnen in principe ook aan commerciële bedrijven gelieerde adviseurs tot een onafhankelijk advies komen. Het opstellen van protocollen voor ziekten en plagen in de plantenteelt, kan gezien worden als een eerste stap richting standaardisering van advies binnen de gewasbescherming en kan daarmee bijdragen aan de doelstellingen van de Toekomstvisie gewasbescherming 2030.

4.1.2

Tijdige beoordeling

Een ziekte of plaag kan zich snel uitbreiden. Dit maakt een snelle, tijdige beoordeling voor het uitschrijven van een recept en de inzet van het gewasbeschermingsmiddel van belang. Enkele stakeholders vinden zo'n snelle beoordeling in de praktijk niet haalbaar. Anderen geven aan dat er manieren zijn om die beoordeling slim in te vullen, via een effectieve spoedprocedure. Daarbij zou, zo stellen zij, de noodzaak van een recept ook meer regionaal kunnen worden beoordeeld. Een inschatting van de ernst van een ziekte of plaag kun je namelijk ook regionaal maken. *Phytophthora* zal bijvoorbeeld in de ene regio sneller om zich heen grijpen dan in een andere. De plantendokter kan dan regionaal een recept uitschrijven.

Een aanvullende optie die wordt genoemd, is ervoor te zorgen dat je vooraf al een recept klaar hebt staan (met onderbouwing van een adviseur). Dus toestemming vooraf en verantwoording achteraf. En als de teler het toch niet nodig heeft gehad, kan hij het weer teruggeven.

Een enkele stakeholder gaat nog een stapje verder en oppert de mogelijkheid van een jaarlijks bedrijfsbezoek voor gewasbescherming, zodat het bedrijf gekend wordt. Als overeenstemming is over een gewasbeschermingsplan, is goedkeuring van middelen op recept beter aanvaardbaar, zo is de redenering.

4.1.3

Verantwoording achteraf

Alle stakeholders vinden dat bij een receptuursysteem een stringente verantwoording nodig is. Dit betekent dat zowel de handelaar als de teler de verkoop en het gebruik van middelen moeten registreren, maar ook dat de genomen IPM-maatregelen geregistreerd worden, voordat het middel is ingezet. Sommigen vinden het voldoende wanneer deze verantwoording achteraf plaatsvindt, andere stellen dat dit juist het systeem van diagnose door een expert ondergraaft.

Vanuit de registraties van ziekten en plagen en van middelen onder receptuur is het ook mogelijk de voortgang te monitoren en knelpunten te identificeren. Immers, als in een bepaalde teelt steeds een zwaar middel nodig is, kan dat aangepast worden. Er ontstaat zo een beeld van wat waar nodig is (welke teelt, grondsoort, regio, adviseur, etc.).

4.1.4

Diagnose op afstand

De stakeholders verschillen van mening over de mogelijkheden van diagnose op afstand. Sommigen vinden dit geen realistische optie; anderen zien dit wel als mogelijkheid. Er is (inter-)nationale ervaring met het vaststellen van schadebeelden en diagnosticeren van ziekten en plagen op afstand. Dat kan via foto's en/of filmpjes, in combinatie met de omschrijving van teeltomstandigheden zoals klimaat (temperatuur en RV¹²), symptomen en teelthandelingen.

Sommigen gaan daarin nog wat verder en suggereren dat de plantendokter ook een algoritme kan zijn, gekoppeld aan een BOS. Of – weer heel anders - het opwaarderen van het expert-judgement van een collega of buurman, volgens een protocol.

Andere stakeholders geven aan dat beoordeling op afstand samenhangt met het vertrouwen in de betreffende telers. Bedrijfsbezoeken moeten niet (alleen) plaatsvinden bij een crisis-situatie, ook het kennen van de teeltaanpak is belangrijk. Een akkoord voor een recept hangt dan af van een akkoord voor het totale teeltplan.

4.1.5

Voor welke gewasbeschermingsmiddelen?

De meeste stakeholders geven aan dat een eventueel receptuursysteem gericht moet zijn op middelen met een verhoogd risico, bijvoorbeeld gewasbeschermingsmiddelen met een hoge milieubelasting, die normoverschrijdend in water worden aangetroffen. En dat het tegelijkertijd als correctiemiddel van belang is, voor de optimale uitvoering van de IPM-aanpak. Daarbij wordt regelmatig verwezen naar de humane gezondheidszorg. Zo is paracetamol makkelijk verkrijgbaar en morfine alleen onder strenge voorwaarden.

Sommige stakeholders verfijnen de indeling van de middelen tot stoffen die de ecologische norm overschrijden (Kaderrichtlijn Water, KRW) of de drinkwaternorm. En dan met name stoffen die alleen met maximale toegepast mogen worden inspanning (bijvoorbeeld 99% emissiereductie realiseren). Ook wordt gedacht aan toespitsing op specifieke teelten en cultivars, zoals lelies.

Voorstanders van een receptuursysteem geven aan dat zo'n systeem kan werken om laag-risico middelen beter onder de aandacht te brengen. En ook voor maatwerktoepassingen in een systeemaanpak (waaronder correctiemiddelen) en voor middelen waar gaten vallen voor tijdelijke overbrugging. Anderzijds achten zij het niet gewenst om met een receptuursysteem oude, zware middelen in de markt te houden of weer te brengen.

4.1.6

Wie komt in aanmerking voor de rol als plantendokter?

Alle stakeholders vinden dat een plantendokter -mocht zo'n functie er komen- kennis en expertise moet hebben. Niet alleen over ziekten en plagen, maar ook over de hoe deze via geïntegreerde gewasbescherming te betrijden zijn. Een groot deel van de stakeholders vindt dat deze expert onafhankelijk moet zijn en daarmee niet tegelijkertijd ook verkoper van gewasbeschermingsmiddelen kan zijn. Ook nu wordt regelmatig verwezen naar de humane

¹² RV= Relatieve Vochtigheid

gezondheidszorg: net als een huisarts die met een recept ook over een betere levensstijl adviseert, kan de plantendokter over een duurzamere aanpak adviseren.

Stakeholders vinden meestal dat geen nieuwe beroepsgroep moet worden gecreëerd. Maar over wie dan wel in aanmerking komt verschillen de meningen. Sommigen vinden dat de rol thuishoort bij geaccrediteerde, onafhankelijke teeltadviseurs (zonder belang bij middelverkoop). Een enkele stakeholder denkt aan een partij zoals de adviseurs van de Nederlandse Algemene Keuringsdienst voor zaaizaad en pootgoed van landbouwgewassen (NAK)-keurmeesters.

Een ander deel van de stakeholders vindt dat de handel ook de taak van plantendokter kan uitvoeren, mits het personeel beschikt over voldoende kennis en expertise, die aantoonbaar is via een certificaat van niveau. Een spuitlicentie is onvoldoende. Minimaal een licentie voor het adviseren van gewasbescherming is dan gewenst. Deze stakeholders geven aan dat de gewasbeschermingsadviseurs al een vertrouwensband hebben met de boeren én verstand hebben van de gang van zaken in specifieke teelten.

Enkele stakeholders benadrukken dat de overheid niet in aanmerking komt voor zo'n rol; wel eventueel een Zelfstandig BestuursOrgaan (ZBO) of een stichting.

4.1.7

Aansprakelijkheid

De meningen van stakeholders over de vraag in hoeverre de plantendokter aansprakelijk gesteld kan worden, voor de consequenties van een besluit om een recept wel of niet uit te schrijven, liggen uiteen. Enkele stakeholders zien deze vraag als een lastig punt. Want als de plantendokter bijvoorbeeld geen recept uitschrijft en fikse gewasschade ontstaat, wie draait daar dan voor op? De dokter gaat dan op de stoel van de teler zitten, en wordt zo medeverantwoordelijk voor de uitkomst van het gewas; maar als een misoogst het gevolg is, kan de teler de rekening niet naar de plantendokter sturen.

De meeste stakeholders vinden aansprakelijkheid geen lastig punt. Zij geven aan dat de aansprakelijkheid bij de teler moet blijven liggen, en dat logischerwijze een beroep- en bezwaarprocedure ingesteld moet worden. Een enkele stakeholder benadrukt dat behalve gewasschade juist ook maatschappelijke milieuschade aandacht verdient: de milieuschade moet niet groter kunnen worden door een receptuursysteem.

4.1.8

Borging

Borging vinden de stakeholders een belangrijk aandachtspunt. Via het recept en registratie van het gebruik is aan te tonen of het middel onder de juiste voorwaarden is ingezet. Via de gewasbeschermingsmonitor kan duidelijk worden gemaakt of de IPM-aanpak is gevolgd.

4.1.9

Kosten

Ten aanzien van de kosten van een receptuursysteem denken de stakeholders aan (een combinatie van) telers en industrie. Sommigen vinden het logisch dat de fabrikanten de kosten dragen; het gaat immers om het goed toepassen van hún middelen en het behoud van hún middelen.

Enkel vinden dat ook de overheid hieraan bij kan dragen; een enkele stakeholder dacht hierbij aan een heffing op hoog-risicomiddelen. Wel is belangrijk om het systeem behapbaar te houden en niet te ingewikkeld (en daarmee kostbaar) te maken.

4.2 Vergunning

Tijdens de interviews is de meeste aandacht uitgegaan naar bovenstaand receptuursysteem rond de plantendokter, juist omdat het concept van een recept sterk is verbonden met het bestaan van een dokter. Daarnaast is – vaak kort- stilgestaan bij een variant waarin een recept is gekoppeld aan het beschikken over een speciale vergunning. De plantendokter is hier vervangen door een vergunning. Deze variant is eerder toegepast voor dichloorvos (zie paragraaf 3.2), waarbij het middel alleen verkrijgbaar was voor telers die waren aangesloten bij een erkend kwaliteitssysteem, zoals het MilieuProgramma Sierteelt (MPS).

Opvallend is dat hier méér stakeholders voor voelen dan voor de plantendokter, wellicht omdat het al eerder beproefd is en omdat het meer aansluit op al bestaande instrumenten, zoals de gecontroleerde distributie. Of, zoals een van de partijen het omschrijft: ***“Je krijgt dan naast gecontroleerde distributie ook gecontroleerde toepassing”***.

De loonwerksector kan volgens enkele stakeholders een belangrijke doelgroep voor zo'n systeem met vergunningen zijn. Het sluit immers aan op al bestaande certificeringssystemen in de loonwerksector, de vergunning kan worden gekoppeld aan een loonwerker, een toepassing of een bepaalde teelt. Zo'n vergunning gaat dan bijvoorbeeld over eisen aan spuittechnieken. Deze stakeholders trekken de parallel met imidacloprid in de glastuinbouw, waarvan de toepassing was gebonden aan waterzuivering; zo zou je de vergunning kunnen binden aan precisiespuiten met Geografische Informatie Systemen (GIS)-techniek. Overigens vinden de meeste stakeholders het juist niet logisch zo'n systeem op de loonwerker te richten. Uiteindelijk ligt de verantwoordelijkheid voor het gewas bij de teler, niet bij de loonwerker.

Enkele stakeholders geven aan dat een vergunningsstelsel de handhaving van etiketrestricties – zoals maximaal 1x per jaar toepassen, of alleen met een precisietechniek – kan verbeteren. Dan kan de uit te leveren hoeveelheid middel beperkt worden tot de maximaal toegestane hoeveelheid.

Enkele andere stakeholders geven aan dat wat hen betreft de bestaande systematieken (gecontroleerde distributie en/of certificering) voldoende zijn om het doel van een receptuursystematiek te realiseren.

5

Synthese

5.1

Verleden en huidig beleid

Zo'n 20 jaar geleden werd ook veel aandacht besteed aan (on)mogelijkheden voor receptuur. De Commissie Gewasbescherming Glastuinbouw, ook wel de Commissie Alders (2000) had de optie plantendokter afgeschreven, vanwege “*onoverkomelijke bezwaren met betrekking tot risicoaansprakelijkheid (de plantendokter neemt beslissingen die ingrijpen op het bedrijf van een teler) en logistieke problemen bij het optreden van calamiteiten (epidemie)*”. Daarvoor in de plaats werd voorgesteld te werken aan een gecontroleerde distributie en dat instrument kwam er ook.

Naar aanleiding van een Tweede Kamermotie nam het Ministerie van LNV enkele jaren later het receptuursysteem opnieuw onder de loep (Zweep, 2002) en concludeerde dat de eerdergenoemde bezwaren, tegen de plantendokter die recepten uitschrijft, nog van kracht waren. Daarvoor in de plaats werden de kansen voor een vergunningsysteem verkend. Conclusie in het rapport:

Een vergunningstelsel, met criteria voor het wel of niet in aanmerking komen voor een vergunning, kan een beperkte bijdrage leveren aan een effectief middelenpakket, namelijk in gevallen waarbij:

1. *Een (toepassing van een) gewasbeschermingsmiddel alleen op vergunning voldoende waarborg biedt voor het naleven van de restrictie op het etiket (controle en handhaving)*
2. *Alleen met een vergunning het gebruik zodanig beperkt kan worden dat (de toepassing van) het middel toelaatbaar is.*

Het verdient de voorkeur een vergunningstelsel in te zetten daar waar een extra waarborg of beperking noodzakelijk is. Het is in ieder geval geen instrument om de toelating van meer gewasbeschermingsmiddelen tot stand te brengen. (Zweep 2002).

Sinds 2009 bestaat het instrument van Gecontroleerde Distributie, een instrument dat overigens nog slechts voor weinig stoffen/middelen is ingezet. Momenteel vallen zeven middelen onder het regime van Gecontroleerde Distributie, zoals weergegeven op de lijst met aangewezen middelen.

5.1.1

Lijst aangewezen middelen voor Gecontroleerde distributie

De volgende gewasbeschermingsmiddelen vallen momenteel (juli 2021) onder het regime van Gecontroleerde Distributie:

- Vydate 10G (voor lelietelers), toelatingsnummer 12409
- Admire, toelatingsnummer 11483. Vervallen op 01-12-2020; opgebruiktermijn tot 01-06-2021
- Wopro Oxamyl 10G, toelatingsnummer 15107
- Verimark, toelatingsnummer 15662
- Exirel, tijdelijke toelating (tot 01-06-2021 resp. 15-07-2021)
- Ovitex, tijdelijke toelating (tot 30-04-2021)
- FORCE 1.5G, tijdelijke toelating (van 07-06-2021 tot 28-08-2021)

Van deze middelen was de gecontroleerde distributie van Admire door het Ctgb verplicht gesteld (per 1 juni 2021 is deze toelating vervallen). De overige middelen zijn op verzoek van de toelatingshouders onder gecontroleerde distributie gebracht, als onderdeel van Product Stewardship.

Zoals eerder aangegeven heeft dit instrument (Gecontroleerde Distributie) kenmerken gemeen met het receptuursysteem in de vorm van vergunningen. In onderstaand kader zijn de regels voor gecontroleerde distributie samengevat.

Gecontroleerde distributie

1. Bepaalde gewasbeschermingsmiddelen worden uitsluitend via een zeer zorgvuldige procedure gedistribueerd. Gelet op de bijzondere aard van bepaalde gewasbeschermingsmiddelen, dan wel de bijzondere marktsituatie, dan wel de bijzondere status (anders dan regulier toegelaten) van dergelijke middelen, worden deze uitsluitend gedistribueerd onder een regime van gecontroleerde distributie. In alle gevallen gaat het om middelen waarvan gebruik buiten de legale toepassingen enerzijds praktisch denkbaar en anderzijds zeer onwenselijk is.
2. Dergelijke middelen worden aangewezen door het Ctgb en vastgelegd in een overzicht. Controle vindt plaats door de NVWA. De lijst met aangewezen middelen kan worden aangepast door Stichting Certificatie Distributie in Gewasbeschermingsmiddelen (CDG), al dan niet omdat de bepalingen op het Wettelijk Gebruiksvoorschrift dit voorschrijven.
3. Voor de middelen die onder het regime van Gecontroleerde Distributie vallen gelden aanvullende voorschriften:
 - Afnemer en CDG-deelnemer tekenen ieder een Verklaring
 - CDG-deelnemer bewaart de Verklaring minimaal 3 jaar in de administratie
 - CDG-deelnemer legt alle transacties van de aangewezen middelen vast onder het genoemde toelatingsnummer
 - CDG-deelnemer voert een sluitende (voorraad)administratie
 - Afnemer en CDG-deelnemer houden zich aan de extra eisen, die per middel kunnen verschillen.

Naast gecontroleerde distributie bestaat ook al vele jaren de systematiek van vrijstellingen. Een vrijstelling van de artikelen in de Wgb (Wet gewasbeschermingsmiddelen en biociden), die bepalen dat een middel alleen op de markt gebracht mag worden en gebruikt 'indien overeenkomstig deze wet een toelating is verleend' is mogelijk voor een middel dat geen toelating heeft of voor een toepassing waarvoor het middel niet is toegelaten. Een vrijstelling voor een gewasbeschermingsmiddel wordt verleend voor een periode van ten hoogste 120 dagen. De vrijstelling betreft een 'beperkt en gecontroleerd gebruik, wanneer deze maatregel nodig blijkt ingevolge een op geen enkele andere redelijke manier te beheersen gevaar' (art 53 EU Verordening Gewasbescherming 1107/2009; art 38 Wgb).

De NVWA coördineert de behandeling van de aangevraagde vrijstellingen en beoordeelt de landbouwkundige noodzaak. Vervolgens wordt het Ctgb verzocht om de risico's ten gevolge van het beoogde gebruik te beoordelen en hierover advies uit te brengen. De departementen wegen het advies van het Ctgb mee in de besluitvorming van de vrijstelling. De vrijstelling wordt verleend door de minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit. Er is sprake van een drietal mogelijkheden: ambtshalve, regulier en IPM.

- De NVWA kan, vanwege eliminatie van een quarantaineorganisme, de minister verzoeken een ambtshalve vrijstelling te verlenen. Deze vrijstellingsregeling is noodzakelijk en verplicht op basis van Uitvoeringsbesluit (EU) 2019/1615.
- Sectorvertegenwoordigers kunnen de minister verzoeken een vrijstelling te verlenen:
 - vanwege een noodsituatie die op geen enkel andere redelijke manier te bestrijden is (*type regulier*).
 - die noodzakelijk is voor de instandhouding of bevordering van geïntegreerde gewasbescherming (*type IPM*).

In 2019 was sprake van 33 aanvragen, waarvan 26 vrijstellingen zijn verleend (NVWA 2020). Verreweg het grootste aantal aanvragen was regulier (27); ambtshalve en IPM betrof beide 3 vrijstellingen. Voorbeelden van verleende vrijstellingen in 2021 zijn Exirel tegen de suzuki fruitvlieg in zachtfruit, Force (tefluthrin) tegen de bonenvlieg in de bonenteelt en Verimark (cyantraniliprole) tegen tabaksvlieg in tomaten. Deze vrijstellingen zijn onder gecontroleerde distributie gebracht. Maar voor de meeste andere vrijstellingen geldt dat vreemd genoeg niet.

5.2 Synthese voor beleid

Twee decennia na de ervaringen met receptuur is opnieuw aandacht voor de (on-) mogelijkheden van een receptuursysteem. Dat is logisch omdat we te maken hebben met het actuele vraagstuk hoe geïntegreerde gewasbescherming (IPM) en duurzame teelt verder vorm te geven zijn en de milieudruk van chemische gewasbescherming verder te verminderen is. Al een aantal jaren bestaat de EU-richtlijn inzake duurzaam gebruik van pesticiden (Richtlijn 2009/128/EG). De maatschappelijke discussie over chemische gewasbescherming is kritischer geworden en de eisen aan gewasbeschermingsmiddelen zijn langzaam maar zeker aangescherpt. Er is alle aanleiding om de rol van IPM te versterken en die van chemische gewasbescherming te beperken.

Alle stakeholders vinden dat een aanpak waarbij geïntegreerde gewasbescherming (IPM) sterker wordt gestimuleerd, de komende jaren nodig is. En dat een systematiek die het mogelijk maakt om - indien nodig en onder voorwaarden - gebruik te kunnen maken van

een milieubelastend gewasbeschermingsmiddel, daarbij kan ondersteunen. Door het koppelen van strenge voorwaarden aan dat gebruik, is de milieubelasting beperkt te houden.

Een systematiek van middelen op recept, waarmee een extra stap ontstaat tussen aanbieder en toepasser en IPM als voorwaarde geldt, is daarvoor in principe geschikt. Met name de ervaringen in Zwitserland en in de calamiteitenregeling van bovenwettelijke markteisen laten dat zien.

Er zijn enkele aandachtspunten te onderscheiden, die blijken uit de ervaringen en die bij de interviews met stakeholders naar voren komen, zoals aansprakelijkheid, onafhankelijkheid, kennisoverdracht en uitvoerbaarheid.

5.2.1

Aansprakelijkheid

Dit werd in 2002 genoemd als een belangrijke voor het niet haalbaar zijn van een plantendokter die een recept uitschrijft (Zweep, 2002). De meeste stakeholders zien dit nu niet als een onoverkomelijk knelpunt. De aansprakelijkheid blijft bij de teler, met als voorwaarde dat logischerwijze wel een beroep- en bezwaarprocedure ingesteld wordt.

5.2.2

Onafhankelijkheid

Een belangrijk deel van de geïnterviewden vindt dat een plantendokter onafhankelijk van middelverkoop moet werken. Een ander deel vindt dat ook de middelverkoper deze rol kan hebben, mits gecertificeerd als expert. In Zwitserland vindt beoordeling van een verzoek plaats door medewerkers van de Zwitserse Plantenziektkundige Dienst, via de (nog) bestaande landbouwvoorlichting vanuit de kantonale overheden. In de calamiteitenregeling van de bovenwettelijke systemen beoordelen enkele onafhankelijke adviseurs of inderdaad sprake is van een calamiteit.

Indien wordt gekozen voor onafhankelijke adviseurs, ligt het voor de hand om hierbij aan te sluiten op de (definitie van) het BedrijfsAdviseringsSysteem (BAS)-register van de recent ingevoerde Subsidiemodule Agrarische Bedrijfsadvisering en Educatie (SABE)-regeling van het ministerie van LNV.¹³

5.2.3

Kennisoverdracht

De rol van een plantendokter/adviseur met veel kennis van IPM, kan voor telers bijzonder belangrijk zijn. In de veehouderij heeft de UDD-regeling, naast het beperken van het antibioticagebruik, door het belemmeren van inzet van preventieve antibiotica, geleid tot een andere manier van werken en beter leren kijken naar de dieren.

Ervaring in Zwitserland laat zien dat juist de samenhang met voorlichting en advies helpt bij meer aandacht voor IPM (telers zijn daar zelf beter gaan monitoren in het veld), en het

¹³ <https://www.rvo.nl/onderwerpen/agrarisch-ondernemen/glb/erkende-agrarische-bedrijfsadviseurs>. Zie ook: Zie staatscourant <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stcrt-2020-55036.html>. Daar staat: Daarnaast mag de adviseur niet werkzaam zijn bij een onderneming die bepaalde agrarische producten verkoopt.

leidt tot een vermindering van gebruik van chemische middelen met hoog risicoprofiel. De meeste geïnterviewden zien verbeteren van kennisoverdracht ten aanzien van IPM als uitdaging voor de komende jaren, met daarbij een belangrijke rol van adviseurs met voldoende kennis.

5.2.4

Uitvoerbaarheid

Vanuit de ervaringen en interviews is uitvoerbaarheid een hoofdpunt: een systeem van receptuur of vergunning, voor middelen met verhoogd risico, moet praktisch uitvoerbaar zijn. Het systeem in Zwitserland is nu gericht op een beperkte groep insecticiden. Het systeem vraagt de nodige personele capaciteit en de voorziene uitbreiding van het Zwitserse systeem naar meer middelen (fungiciden, herbiciden) wordt gezien als flinke uitdaging.

Een systeem waarbij individuele telers een recept of vergunning moeten aanvragen en een urgente beoordeling nodig hebben, is niet makkelijk uitvoerbaar. Door de geïnterviewden zijn mogelijkheden benoemd die de uitvoerbaarheid kunnen vergroten, zoals:

- Vaststellen van schadebeelden en diagnosticeren van ziekten en plagen op afstand.
- Zorgen dat een recept al klaar staat (met onderbouwing van adviseur) en verantwoording achteraf.
- Verkoop en gebruik van de middelen registreren, evenals de genomen IPM-maatregelen die zijn genomen voordat het middel is ingezet.
- Plantendokter die regionaal een recept uitschrijft, in plaats van voor elke teler afzonderlijk.
- Beschikbaar stellen van behandelprotocollen voor de behandeling van ziekten en plagen in de plantenteelt, ter objectivering en als leidraad.
- Benutten van het bestaande systeem van gecontroleerde distributie.
- Starten met een specifieke groep, bijvoorbeeld erkende bedrijven/telers van uitgangsmateriaal¹⁴
- Starten in kwetsbare gebieden, bijvoorbeeld grondwaterbeschermingsgebieden of rond Natura 2000 gebieden¹⁵

¹⁴ Vanuit deze sector is aangegeven dat deze bedrijven sowieso al aan strenge voorwaarden moeten voldoen onder andere t.a.v. hygiëne via certificering systemen. En dat deze bedrijven goed in staat zullen zijn nauwkeurig te werken met zo'n systematiek. Om het te richten op loonwerkers vinden de meeste stakeholders niet logisch. Uiteindelijk ligt de verantwoordelijkheid voor het gewas bij de teler.

¹⁵ Gewasbescherming in grondwaterbeschermingsgebieden kent een extra uitdaging vanwege het verbod op sommige middelen om het grondwater te beschermen. Een systematiek waarbij zeer beperkt een risicomiddel als onderdeel van IPM toe te passen is kan hier mogelijk telers ondersteunen en tegelijkertijd grondwater voldoende beschermen. Verder heeft de rechter onlangs t.a.v. landbouwpercelen naast Natura 2000 gebieden gesteld dat de teler een vergunning nodig heeft en aan moeten kunnen tonen dat geen neveneffecten op natuur ontstaan. Mogelijk kan een systematiek ook hier worden gehanteerd.

5.3

Overweging van de onderzoekers (CLM)

Een aanpak waarbij geïntegreerde gewasbescherming (IPM) sterker wordt gestimuleerd, is de komende jaren nodig om de Toekomstvisie Gewasbescherming 2030 te realiseren. Een systematiek die het mogelijk maakt om - indien nodig en onder strenge voorwaarden- gebruik te kunnen maken van een milieubelastend gewasbeschermingsmiddel, kan hierbij een belangrijke ondersteuning vormen.

Op basis van de (inter-)nationale ervaringen en interviews adviseren we zo'n systematiek toe te gaan passen, voortbouwend op het bestaande systeem van gecontroleerde distributie, gericht op een beperkte groep milieubelastende stoffen en ziekten en plagen.

Om de voordelen van een receptuursystematiek te integreren in het bestaande systeem van gecontroleerde distributie, is het zinvol een 2.0 versie op te stellen, en stapsgewijs:

- Eerst alle vrijstellingen onder gecontroleerde distributie brengen, via de bevoegdheid die het Ctgb namens de overheid heeft.
- Telers inhoudelijk (te laten) informeren over IPM, als onderdeel van de gecontroleerde distributie (naar analogie van het Zwitserse systeem, waarin het uitschrijven van een recept wordt voorafgegaan door informatie en overleg over IPM).
- Een uitbreiding naar milieubelastende middelen, die van belang zijn in geïntegreerde gewasbescherming (IPM).

Hierbij kan de rol van 'plantendokter' vervuld worden door onafhankelijke adviseurs (zoals vastgelegd in het BAS-register voor onderdeel weerbare teeltsystemen en gewasbescherming¹⁶). Mocht ook de CDG-gecertificeerde distributeur deze rol mogen vervullen, dan is een belangrijke voorwaarde deze te verplichten de telers te bevragen op - en te informeren over - IPM. Vanuit de borging is het dan logisch dat de gecontroleerde distributie, door de teler wordt vastgelegd in de gewasbeschermingsmonitor, inclusief de hectares, middelhoeveelheden en locaties.

Via registratie van het gebruik onder deze gecontroleerde distributie 2.0 kan evaluatie van het systeem plaats vinden.

Door komende jaren de systematiek in te richten en uit te voeren, wordt ervaring opgedaan. Wanneer de systematiek onvoldoende blijkt om het doel (beperkte toepassing in een IPM-aanpak) te realiseren, kan alsnog een receptuursystematiek worden opgesteld en toegepast, naar Zwitsers voorbeeld. Dan is het advies dat (eerst) voor één of twee specifieke praktijksituaties in te vullen (bijvoorbeeld kwekers van uitgangsmateriaal en telers in grondwaterbeschermingsgebieden).

¹⁶ <https://www.rvo.nl/onderwerpen/agrarisch-ondernemen/glb/erkende-agrarische-bedrijfsadviseurs>

6

Conclusies en aanbevelingen

6.1

Conclusies

1. Er zijn nationaal en internationaal ervaringen opgedaan met receptuursystemen in de land- en tuinbouw. In Nederland is in de veehouderij voor antibioticagebruik sprake van een receptuursysteem met dierenartsen in een centrale rol. In de plantenteelt in Nederland is in het verleden een receptuurachtig systeem gehanteerd voor het gewasbeschermingsmiddel dichloorvos. Internationaal is momenteel in Hongarije en Zwitserland sprake van receptuursystemen voor gewasbeschermingsmiddelen met een verhoogd risico.
2. De ervaringen met het receptuursysteem in de veehouderij zijn positief. Voor antibiotica geldt de strengste vorm van receptuur en bij toediening is altijd advies van een dierenarts vereist. Het systeem beperkt het antibioticagebruik. Tevens is de indruk dat door het opstellen van het vereiste bedrijfsgezondheidsplan, meer preventief gewerkt wordt aan dierziekten en aandoeningen.
3. De ervaring met dichloorvos op recept eind jaren '90 was positief. Het receptuursysteem voor dichloorvos heeft bijgedragen aan een effectief middelenpakket en aan het in stand houden van geïntegreerde bestrijding. Ook heeft het geleid tot 80% vermindering van het gebruik in 1998 ten opzichte van 1995. Eind 1999 is het systeem stopgezet, omdat de vereiste verlengingsaanvraag door de toelatingshouder van dichloorvos onvolledig was.
4. Over de internationale ervaring is met name uit Zwitserland informatie verkregen; daar helpt het receptuursysteem bij vermindering van het gebruik van een beperkt aantal chemische middelen, met hoog risicoprofiel. Ook stimuleert het systeem monitoring van de plagen en toepassen van schadedrempels. Het werkt goed in teelten waar ook alternatieven bestaan voor de bestrijding van plagen. Het systeem vraagt personele capaciteit. De voorziene uitbreiding van het systeem naar meer middelen (fungiciden, herbiciden) die onder het systeem gaan vallen, wordt met de huidige capaciteit een flinke uitdaging.
5. In Nederland kennen enkele bovenwettelijke duurzaamheidsschema's vanuit de markt een calamiteitenregeling, om in geval van landbouwkundige noodzaak bovenwettelijk

verboden gewasbeschermingsmiddelen (met verhoogd risicoprofiel) toch te mogen gebruiken. Deze regelingen kennen een beoordeling door onafhankelijke experts, die vaststellen of de calamiteit zodanig is dat het verboden middel toch ingezet mag worden. In de praktijk wordt zelden een beroep gedaan op de regelingen. Dit illustreert de preventieve werking van zo'n regeling, waarbij tegelijkertijd de telers wel weten dat bij calamiteiten een regeling bestaat.

6. Alle stakeholders die betrokken zijn bij het Uitvoeringsprogramma Gewasbescherming 2030, vinden dat de komende jaren een aanpak nodig is, waarbij geïntegreerde gewasbescherming (IPM) sterker wordt gestimuleerd. En dat een systematiek die het mogelijk maakt om - indien nodig en onder strenge voorwaarden- gebruik te kunnen maken van een milieubelastend gewasbeschermingsmiddel daarbij kan ondersteunen.
7. De stakeholders verschillen wel van mening hoe deze systematiek in te vullen. Een deel van de stakeholders voelt sterk voor een receptuurvorm met plantendokter, een ander deel vindt dat via aanscherping van bestaande instrumenten (gecontroleerde distributie, certificering) hetzelfde doel bereikt kan worden. Bij de invulling is goede advisering over IPM van belang, waarbij een deel van de stakeholders vindt dat deze persoon onafhankelijk van middelverkoop moet zijn. Een ander deel vindt dat ook de middelverkoper deze rol kan hebben, mits gecertificeerd als expert.

6.2 Aanbevelingen

1. We bevelen aan om een systematiek op te stellen die de IPM-aanpak stimuleert, waarbij het mogelijk is onder strenge voorwaarden een milieubelastend gewasbeschermingsmiddel te gebruiken. Het inrichten van een geheel nieuw receptuursysteem is gecompliceerd, tijdrovend en roept veel weerstand op. Logischer is op het sinds 2009 bestaande instrument van gecontroleerde distributie voort te bouwen.
2. Om de voordelen van een receptuursystematiek te integreren in het bestaande systeem van gecontroleerde distributie, bevelen we aan een 2.0 versie op te stellen, door stapsgewijs:
 - Alle vrijstellingen te laten verlopen via gecontroleerde distributie, onder bevoegdheid van het Ctgb.
 - Telers (te laten) informeren over IPM, als onderdeel van de gecontroleerde distributie.
 - Aansluitend: een uitbreiding met milieubelastende middelen, die van belang zijn in geïntegreerde gewasbescherming (IPM).
3. Hierbij kan de rol van 'plantendokter' vervuld worden door onafhankelijke adviseurs en/of door de CDG-gecertificeerde distributeurs. Belangrijke voorwaarde daarbij is het verplichten van de adviseur of distributeur, om de telers te bevragen op - en te informeren over - IPM. Vanuit de borging is het dan logisch dat de gecontroleerde distributie door de teler wordt vastgelegd in de gewasbeschermingsmonitor. Via registratie van het gebruik onder deze gecontroleerde distributie 2.0 kan evaluatie van het systeem plaats vinden.

4. We bevelen aan de systematiek in te richten en uit te voeren en de komende jaren ervaring op te doen. Wanneer de systematiek onvoldoende blijkt om het doel van beperkte toepassing in een IPM-aanpak te realiseren, kan alsnog een receptuur-systematiek worden opgesteld en toegepast, naar Zwitsers voorbeeld. Dan is het advies dat (eerst) voor één of twee praktijksituaties in te vullen (bijvoorbeeld kwekers van uitgangsmateriaal en telers in grondwaterbeschermingsgebieden).

Referenties

- Brombacher, P., H. Schollaart en C. Smeekens, 1999. Een beproefd recept. Beleidsmatige evaluatie receptuursysteem dichloorvos. IKC-landbouw, Ede.
- Commissie Gewasbescherming Glastuinbouw, 2000. Het terugdringen van illegaal gebruik van gewasbeschermingsmiddelen in de glastuinbouw, Den Haag.
- Hees, E. 2000. Verkenning van een systeem-aanpak in de fruitteelt. CLM rapport, Utrecht.
- Kasperkowitz, J.M. 1993. Bestrijdingsmiddelen op recept. Een haalbaarheidsstudie. Stichting Natuur & Milieu, Utrecht.
- NVWA, 2018. Bestrijdingsmaatregelen aardappelmoehed. NVWA, Wageningen.
- NVWA, 2020. Vrijstelling artikel 38 WGB. NVWA, Wageningen.
- Staatscourant 1996.
- Zweep, A.T. (2002), Gewasbeschermingsmiddelen op recept of met vergunning. Verkenning van de mogelijkheden bij toelating. Rapport EC-LNV nr. 2003/208, Ede,

Bijlage: Geïnterviewde personen

Perso(o)n(en)	Organisatie
Jo Ottenheim	Nefyto
Jelmer Vierstra	Natuur & Milieu
Harrie Timmer & Mirja Baneke	VEWIN
Piet Boonekamp	Artemis
Wilbert van Zeventer en Dennis Kalf	Ministerie I & W
Theo Vuling	Fedecom
Maurice Steinbusch	Cumela
Gea Bouwman, Piet de Haas en Manuela van Leeuwen	Plantum
Conno de Ruijter en John Kusters	Agrodis
Annemarie Breukers	LTO
Marianne Mul	Unie van Waterschappen
Rob Drenth en Martine Lans	Ctgb
Johanneke Wingelaar en Haico Marsman	NVWA
Marion Kluivers-Poodt	WEEnR
Michel Gygax	afdelingsmanager & specialist gewasbescherming Bureau voor Landbouw en Natuur, Zwitserland
Jan Waespe	Federaal Ministerie van Economische Zaken, Onderwijs en Onderzoek EAER Federaal Bureau voor Landbouw FOAG, Zwitserland

CLM Onderzoek en Advies

Postadres

Postbus 62
4100 AB Culemborg

Bezoekadres

Gutenbergweg 1
4104 BA Culemborg

T 0345 470 700

www.clm.nl